CZU: 341.231.14-056.24(478) **https://doi.org/10.59295/rpijn2025.98**

EVOLUȚIA IMPLEMENTĂRII DE CĂTRE REPUBLICA MOLDOVA A RECOMANDĂRILOR COMITETULUI ONU PENTRU DREPTURILE PERSOANELOR CU DIZABILITĂȚI

CAZACU Doina,
Universitatea de Stat din Moldova,
doctor în drept, conferențiar universitar,
Departamentul Drept Internațional și European al Facultății de Drept
ORCID ID: 0000-0002-0425-189X

SUMMARY

The implementation of the recommendations of the UN Committee on the Rights of Persons with Disabilities by the Republic of Moldova has had various developments over time. In general, the Republic of Moldova has made significant progress in the field of the rights of persons with disabilities, but important challenges remain.

Some of the UN Committee's recommendations include improving access to social and health services for people with disabilities, ensuring their inclusion in education and the labor market, as well as guaranteeing respect for the right to autonomy and independent living. Over time, the Republic of Moldova adopted specific legislation and took measures to improve the situation of people with disabilities.

However, the effective implementation of these measures sometimes remains limited due to limited resources, lack of awareness and adequate infrastructure. Furthermore, monitoring and reporting on progress in the implementation of the recommendations remain points of continuing interest for international bodies and non-governmental organizations.

***Keywords*:** disability, human rights, reporting, recommendations

Adunarea Generală a Națiunilor Unite a adoptat Convenția privind drepturile persoanelor cu dizabilități și a Protocolului Opțional la 13 decembrie 2006. La 30 martie 2007 ambele au fost deschise spre semnare la Sediul Națiunilor Unite din New York. 81 de țări fără precedent au semnat Convenția în ziua deschiderii. Acest tratat internațional în domeniul drepturilor omului, este destinat să protejeze drepturile și demnitatea persoanelor cu dizabilități, constituind un pilon relevant și eficient pentru promovarea și protejarea drepturilor persoanelor cu dizabilități.

Prin Legea nr. 166-XVIII din 09.07.2010, Republica Moldova a ratificat Convenţia ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilităţi [1] (CDPD), demonstrând voinţă politică în ajustarea legislației și practicilor naționale la prevederile Convenției. Ratificarea Convenției reprezintă un exemplu de implicare activă a societății civile, a organizațiilor persoanelor cu dizabilități și a persoanelor cu dizabilități în avansarea

procesului de ratificare. Prin Legea Nr. 162 din 04-11-2021 cu privire la ratificarea Protocolului opțional la Convenția Organizației Națiunilor Unite privind drepturile persoanelor cu dizabilități [2]. Protocolul opțional stabilește o procedură de comunicare individuală care permite persoanelor sau grupurilor de persoane din statele care au ratificat protocolul să depună plângeri direct la Comitetul pentru Drepturile Persoanelor cu Dizabilități [3].

Ratificarea Convenţiei de către Republica Moldova a marcat o schimbare importantă, Convenţia venind cu un nou concept de abordare a acestei categorii de persoane, şi anume: abordarea persoanelor cu dizabilităţi nu doar prin prisma protecţiei sociale şi a stării de sănătate, dar, mai întâi de toate, prin prisma drepturilor omului şi a incluziunii sociale, acestei categorii de persoane fiindu-i recunoscută valoarea umană, beneficiind de aceleaşi drepturi civile, politice, sociale, culturale ca şi celelalte persoane. În același timp, una dintre cele mai importante prevederi ale Convenției este asigurarea traiului independent în comunitate a persoanelor cu dizabilități, inclusiv a celor cu dizabilități intelectuale și psihosociale. Aceasta presupune, de asemenea, realizarea procesului de dezinstituționalizare a persoanelor cu dizabilități intelectuale și psihosociale din instituțiile rezidențiale prin oferirea serviciilor sociale la nivel de comunitate.

Convenția reafirmă „*universalitatea, indivizibilitatea, interdependenţa şi inter-relaţionarea tuturor drepturilor şi libertăţilor fundamentale ale omului şi necesitatea ca persoanelor cu dizabilităţi să li se garanteze dreptul de a beneficia pe deplin de acestea, fără discriminare*” [4] și recunoaște faptul că „dizabilitatea este un concept în evoluţie ce rezultă din interacţiunea dintre persoanele cu deficienţe şi barierele de atitudine şi de mediu care împiedică participarea lor deplină şi efectivă în societate în condiţii de egalitate cu ceilalţi”[4].

Conform art. 35 alin. 1 al Convenției, Republica Moldova a prezentat Comitetului ONU, Raportul inițial de Stat, la doi ani după ratificarea Convenției (în anul 2012), care a fost audiat în anul 2017. În rezultat, Comitetul a venit cu Observațiile finale referitoare la Raportul inițial de Stat al Republicii Moldova, inclusiv, solicitând prezentarea rapoartelor doi și trei combinate până la 21 octombrie 2020 [5].

Un aspect important al protecţiei drepturilor omului vizează şi asigurarea egalităţii de şanse şi de tratament tuturor persoanelor indiferent de criteriu, prin aceasta, garantându-se respectarea principiului nediscriminării. Constituția Republicii

Moldova, la art. 16 alin (2), prevede că „*Toţi cetăţenii Republicii Moldova sînt egali în faţa legii şi a autorităţilor publice, fără deosebire de rasă, naţionalitate, origine etnică, limbă, religie, sex, opinie, apartenenţă politică, avere sau de origine socială"*[6]. Articolul 20 al Constituției prevede expres că " *Orice persoană are dreptul la satisfacţie efectivă din partea instanţelor judecătoreşti competente împotriva actelor care violează drepturile, libertăţile şi interesele sale legitime. Nici o lege nu poate îngrădi accesul la justiţie"*[6].

Inițial, Legea nr. 821-XII din 24.12.1991 privind protecția socială a persoanelor cu dizabilități, după care Legea nr. 60 din 30.03.2012 privind incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități [7] conțin prevederi privind egalitatea și nediscriminarea persoanelor cu dizabilități, interzicând toate formele de discriminarea pe motive de dizabilitate (art. 8), fiind reglementat dreptul inalienabil la respectarea demnităţii umane indiferent de dizabilitate sau altă stare de sănătate, indiferent de rasă, naţionalitate, originea etnică, limbă, religie, sex, orientarea sexuală, opinie, apartenenţa politică, avere, originea socială sau orice alt motiv.

Articolul 10 al Legii nr. 60 prevede protecția drepturilor persoanelor cu dizabilități, răspunderea pentru încălcarea acestora, inclusiv asistența juridică pe bază de egalitate cu ceilalți cetățeni în toate domeniile vieții (art. 10) [7].

Legea nr.60 din 30.03.2012 introduce un concept important, și anume „adaptarea rezonabilă", care urmărește asigurarea dreptului persoanelor cu dizabilități de a exercita, în condiții de egalitate cu ceilalți, toate drepturile și libertățile fundamentale ale omului (art. 2). Legea mai stabilește promovarea egalității și eliminarea discriminării persoanelor cu dizabilități în diverse domenii ale vieții (art. 6, alin. 2, art. 8, alin. 8, art. 19, alin. 2, art. 27, alin. 6a), art. 29 alin. 2, art. 33 alin. 7a, art. 35 alin. 2). În temeiul acestor prevederi, Statul este responsabil pentru elaborarea politicilor naționale de prevenire, tratament, reabilitare, adaptare rezonabilă și incluziune socială a persoanelor cu dizabilități, promovează măsuri de adaptare rezonabilă pentru instituțiile sociale din domeniile educației, sănătății, ocupării forței de muncă etc [7].

Modificările menționate supra, au fost precedate de altele, foarte importante și necesare în scopul ajustării actelor normative în vigoare la prevederile Convenției ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilităţi. Prin Legea nr. 201/2016 [8] a fost modificată legislația în vigoare, din diferite domenii, și ajustată la prevederile Convenției, iar prin Hotărârea Guvernului nr. 592 din 24.07.2017 [9], au fost operate

modificări și completări la 49 de acte normative în vigoare, din diferite domenii, în vederea ajustării acestora la prevederile Convenției.

În anul 2018, au fost operate modificări la articolele 50 și 51 din Constituția Republicii Moldova, fiind substituite cuvintele „persoane handicapate" cu cuvintele „persoane cu dizabilități"[10].

În anul 2016 de către Guvern a fost aprobat setul de indicatori pentru monitorizarea implementării Convenției [11].

Ca și acțiuni întreprinse de Republica Moldova, în urma ratificării Convenției, pot fi enumerate:

- reglementarea și dezvoltarea a diferite tipuri de servicii sociale pentru persoanele cu dizabilități (Casa comunitară, Locuința protejată, Asistență personală, Echipa mobilă, Respiro, Plasament familial pentru adulți, Asistență telefonică gratuită, Centrul de zi pentru persoane cu dizabilități, ș.a), în anii 2010-2019 [12, p.11];
- aprobarea Programul național de incluziune socială a persoanelor cu dizabilități (pentru anii 2017-2022) [13];
- reformarea instituției responsabilă de determinarea dizabilității și capacității de muncă, începând cu anul 2013;
- aprobarea Programului național de dezinstituționalizare și Planurile de transformare a instituțiilor rezidențiale, pentru anii 2018-2026 [14];
- majorarea alocațiilor sociale, valorizarea și indexarea pensiilor de dizabilitate;
- reglementarea pachetului minim de servicii sociale și alocarea de mijloace financiare administrației publice locale pentru serviciile sociale „Asistență personală", „Suport monetar", „Sprijin pentru familiile cu copii", începând cu anul 2018;
- aprobarea prevederilor pentru subvenționarea angajatorilor care creează sau adaptează locurilor de muncă pentru persoanele cu dizabilități și îmbunătățirea accesului la serviciile de ocupare, începând cu anul 2019;
- aprobarea mecanismul de acordare a facilităților la importul mijloacelor de transport destinate pentru transportarea persoanelor cu dizabilități ale aparatului locomotor, precum și a scutirilor la taxa pentru folosirea drumurilor, ș.a.

Menționăm faptul că, a fost elaborat și aprobat Programul național de dezinstituționalizare a persoanelor cu dizabilități intelectuale și psihosociale din instituțiile rezidențiale gestionate de Agenția Națională Asistență Socială (ANAS) [15],

pentru anii 2018-2026 [15]. Problema dezinstituționalizării a fost accentuată de către Raportorul Special ONU pentru drepturile persoanelor cu dizabilități, ca urmare a vizitei de monitorizare întreprinse în septembrie 2015 în Republica Moldova, care a punctat o serie de provocări, printre care existența instituțiilor rezidențiale și disponibilitatea redusă de servicii sociale comunitare pentru persoanele cu dizabilități intelectuale și psihosociale etc [16]. Aceste aspecte au fost pe larg analizate și în cadrul audierii la Geneva (martie 2017) a primului Raport de țară privind implementarea Convenției ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități. În urma prezentării Raportului, Comitetul pentru drepturile persoanelor cu dizabilități, în Observațiile finale la punctul 37, recomandă Republicii Moldova: (a) să accelereze procesul de dezinstituționalizare și să asigure aplicarea moratoriului; (b) să elaboreze și să execute, fără întârziere, un plan de acțiuni cu privire la implementarea reformelor de dezinstituționalizare, cu indicarea termenelor-limită și perioadelor pentru închiderea tuturor instituțiilor rezidențiale; (c) să adopte măsurile legale care prevăd o viață independentă pentru persoanele cu dizabilități, inclusiv asistență personală, precum și să clarifice responsabilitățile și alocarea resurselor financiare pentru dezvoltarea de servicii din partea autorităților centrale și locale; (d) să implice persoane cu dizabilități, prin intermediul organizațiilor lor reprezentative, în toate etapele procesului de dezinstituționalizare (planificare, implementare, evaluare și monitorizare) [17].

Republica Moldova s-a obligat să garanteze accesul eficient la justiţie al persoanelor cu dizabilităţi, în măsură egal ă cu alte persoane, inclusiv prin oferirea acomodării de proceduri corespunzătoare vârstei, pentru a facilita rolul lor eficient în calitate de participanţi direcţi şi indirecţi, inclusiv în calitate de martori, în toate procedurile judiciare, inclusiv la etapa de investigaţie şi alte etape preliminare [18, p. 9].

Până la data de 02.06.2017, Codul civil al Republicii Moldova, din punct de vedere al capacității juridice, în special a capacității de exercițiu, a reglementat instituția declarării inapte a persoanei fizice majore, astfel încât persoana fizică, care, în urma unei tulburări mintale (boală mintală sau deficiență mintală) , nu poate avea cunoștință sau direcționa acțiunile sale, ar putea fi declarată incapabilă de către instanța de judecată, fiind instituită în acest sens tutela. Actele juridice în numele persoanei fizice declarate incapabile au fost încheiate de tutore. Dacă au dispărut motivele pentru care persoana fizică a fost declarată incapabilă, instanța o declară

capabilă. În baza hotărârii judecătorești, tutela asupra persoanei putea fi anulată. [19]

Respectarea angajamentelor ulterioare semnării Convenției nu a fost realizată în cele mai scurte perioade, ori, ca temei pentru modificarea legislativă în materia capacității juridice a persoanei fizice, Decizia Curții Constituționale nr. 33 din 17.11.2016 [19], care a declarat neconstituțional articolul 24 din Codul civil al Republicii Moldova nr. 1107-XV din 6 iunie 2002, în măsura în care se interpretează în sensul că declararea incapacității vizează doar persoanele care sunt total lipsite de discernământ, față de care aplicarea altor măsuri de protecție mai puțin restrictive dovedește că fi ineficient. În versiunea actuală a Codului civil au fost introduse Capitolul I – persoană fizică și noi secțiuni care reglementează atât statutul juridic al persoanei fizice, capacitatea juridică a persoanei fizice, dar și măsurile de protecție a persoanei fizice. Aceste schimbări revoluţionare introduc noi concepte şi viziuni privind capacitatea de exerciţiu a persoanei fizice adulte, fiind instituite mai multe forme de ocrotire – contractuală și judiciară [18, p.10].

De la Raportul inițial al Republicii Moldova, care a fost transmis în 2012 [20], Republica Moldova continuă să își ajusteze legislația și să implementeze politici conforme cu prevederile Convenției. ținând cont de evoluția conceptului de dizabilitate în contextul trecerii de la modelul medical la modelul social în tratarea persoanelor cu dizabilități.

În al doilea și al treilea raport periodic combinat prezentat de către Republica Moldova în temeiul articolului 35 al Convenției, conform procedurii opționale de raportare, care urma să fie încheiat în 2020 [21], Republica Moldova a raportat că a aprobat Programul național de incluziune socială a persoanelor cu dizabilități pentru anul 2017. –2022 [22]. Programul oferă o abordare trans-sectorială a incluziunii sociale a persoanelor cu dizabilități și asigură că drepturile fundamentale ale persoanelor cu dizabilități sunt respectate în același mod ca și la ceilalți cetățeni în toate domeniile vieții sociale, inclusiv participarea lor deplină în societate.

În cadrul celui de-al treilea ciclu de Evaluare Periodică Universală (EPU 2022) Republica Moldova a acceptat 186 din 209 recomandări recepţionate, înregistrând o descreștere cu 2,11% comparativ cu ciclul 2 de evaluare. Majoritatea recomandărilor acceptate vizează: perfecționarea cadrului normativ instituțional şi de politici; reducerea inegalităţilor; drepturile civile și politice; drepturile economice, sociale şi culturale; egalitatea de gen; drepturile copilului; alte grupuri şi persoane vulnerabile [23].

În anul 2023, a fost finalizată o evaluare a implementării Planul național de acțiuni în domeniul drepturilor omului pentru anii 2018-2022 [22], care a arătat că acest document de politică publică a fost realizat la nivel mediu. În raportul de evaluare PNADO 2018-2022, sa arătat pe de o parte că reducerea ratei de instituționalizare a persoanelor cu dizabilități, iar pe de altă parte reducerea ratei persoanelor cu dizabilități care au fost lipsite de dreptul de luare a deciziilor în privința sa nu a fost atins.

În vederea monitorizării implementării Convenției, Guvernul a aprobat Setul de indicatori pentru monitorizarea Convenției ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități [24] care conține indicatori de structură, indicatori de proces și indicatori de rezultat.

Hotărârea Guvernului Nr. 421 din 12-06-2024 pentru aprobarea Matricei de indicatori statistici cu privire la persoanele cu dizabilități și modificarea Hotărârii Guvernului nr. 357/2018 cu privire la determinarea dizabilității [25] prevede indicatori de statistică ce vizează maturi și copii, cum ar fi numărul de persoane cu dizabilități încadrate în câmpul muncii, cu statut de șomeri, beneficiari de pensii ș.a. Această matrice va permite obținerea datelor concrete, în sensul consolidării sistemului centralizat de colectare a datelor statistice în domeniul dizabilității în vederea analizei și utilizării datelor în beneficiul persoanelor cu dizabilități.

Totodată, pentru anii 2024-2027 urmează să fie adoptat un nou plan (PNADO) pentru anii 2024-2027. Programul asigură o concordanță sinergică cu documentele de politici sectoriale: Strategia naţională „Sănătatea 2030”; Strategia naţională „Educaţia 2030”, Strategia de dezvoltare a sectorului de tineret „Tineret 2030”, Strategia de consolidare a relațiilor interetnice în Republica Moldova pentru anii 2017-2027 și Programul pentru anii 2023-2025 de implementare a Strategiei, Programul naţional pentru protecţia copilului pentru anii 2022-2026; Programul pentru susţinerea populaţiei de etnie romă din Republica Moldova pentru anii 2022-2025, Programul pentru ocuparea forţei de muncă 2022-2026, Strategia pentru asigurarea independenţei și integrității sectorului justiției pentru anii 2022-2025, Programul pentru promovarea şi asigurarea egalităţii de gen 2023-2027, Programul național privind prevenirea și combaterea violenței față de femei și a violenței în familie pentru anii 2023-2027, Programul național pentru prevenirea și combaterea traficului de ființe umane pentru anii 2024-2028, Programul dezvoltării organizațiilor societății civile pentru anii 2024-2027.

BIBLIOGRAFIE:

1. Legea privind ratificarea Convenției ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități nr. 166-XVIII din 09.07.2010, publicată în Monitorul Oficial al RM nr. 126-128/428 din 23 iulie 2010

2. Legea privind ratificarea Protocolului opțional la Convenția ONU privind drepturile persoanelor nr. 162 din 04-11-2021, [Accesat la 25.08.2024]
Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=128616&lang=ro

3. Comitetul ONU pentru persoanele cu dizabilități, [Accesat la 24.08.2024]
Disponibil https://www.ohchr.org/en/treaty-bodies/crpd

4. Convenția ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități, [Accesat la 24.08.2024] Disponibil: https://www.un.org/development/desa/disabilities/convention-on-the-rights-of-persons-with-disabilities.html

5. Observațiile finale ale Comitetului ONU prntru persoanele cu dizabilități referitoare la Raportul inițial de Stat al Republicii Moldova [Accesat la 25.08.2024]
Disponibil :https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRPD%2FC%2FMDA%2FCO%2F1&Lang=en

6. Constituția Republicii Moldova, nr. 1 din 27.07.1994 [Accesat la 25.08.2024] Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?docid=142462&lang=ro#

7. Legea nr. 60 din 30.03.2012 privind incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități, [Accesat la 25.08.2024]
Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=139006&lang=ro#

8. Legea nr. 201/2016 pentru modificarea şi completarea unor acte legislative, [Accesat la 25.08.2024] Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=94825&lang=ro

9. Hotărârea Guvernului nr. 592 din 24.07.2017, [Accesat la 25.08.2024]
Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=100267&lang=ro

10. Legea Nr. 255 din 22-11-2018 pentru modificarea Constituției Republicii Moldova, [Accesat la 25.08.2024] Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc id=109802&lang=ro

11. Hotărârea Guvernului Nr. 1033 din 08-08-2016 cu privire la aprobarea Setului de indicatori pentru monitorizarea implementării Convenţiei ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilităţi, [Accesat la 25.08.2024]
Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=102592&lang=ro

12. CIBOTĂRICĂ I., Monitorizarea implementării angajamentelor în domeniul dizabilității, Chișinău, 2018, p. 11

13. Programul național de incluziune socială a persoanelor cu dizabilități [Accesat la 15.09.2024] Disponibil: https://gov.md/sites/default/files/document

/attachments/intr20_86.pdf

14. Hotărârea de Guvern nr. 893/2018 din 12.09.2018 cu privire la aprobarea Programului național de dezinstituționalizare a persoanelor cu dizabilități intelectuale și psihosociale din instituțiile rezidențiale, [Accesat la 25.08.2024] Disponibil: https://ombudsman.md/post-document/hotarire-nr-893-din-12-09-2018-cu-privire-la-aprobarea-programului-national-de-dezinstitutionalizare-a-persoanelor-cu-dizabilitati-intelectuale-si-psihosociale-din-institutiile-rezidentiale-gestiona-2/

15. Agenția Națională de asistență socială. [Accesat la 25.08.2024] Disponibil: https://www.anas.md/agentia-nationala-asistenta-sociala-va-consolida-si-eficientiza-sistemul-de-asistenta-sociala-din-republica-moldova/, restructurată în Agenția pentru gestionarea serviciilor sociale cu specializare înaltă, Ministerul Muncii și Protecției Sociale [Accesat la 25.08.2024] Disponibil: https://agssi.md/agentia-nationala-asistenta-sociala-va-consolida-si-eficientiza-sistemul-de-asistenta-sociala-din-republica-moldova

16. Human Rights Council, Report of the Special Rapporteur on the rights of persons with disabilities on her mission to the Republic of Moldova, [Accesat la 25.09.2024] Disponibil: https://digitallibrary.un.org/record/831670?v=pdf

17. Committee on the Rights of Persons with Disabilities Concluding observations on the initial report of the Republic of Moldova, 2017, [Accesat la 20.09.2024] Disponibil: http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRPD%2fC%2fMDA%2fCO%2f1&Lang=en

18. CAZACU D., Măsuri contractuale și judiciare pede ocrotire a persoanelor fizice adulte: noțiuni introductive, Revista Institutului Național al Justiției, nr. 4(47), 2018, p. 9

19. Decizia Curții Constituționale pentru controlul constituționalității unor dispoziții din Codul civil și Codul de procedură civilă al Republicii Moldova (drepturile și libertățile persoanelor cu dizabilități mintale), nr. 33 din 17.11.2016. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2017, no. 30-39.

20. Comitetul ONU pentru persoanele cu Dizabilități, Examinarea rapoartelor prezentate de statele părți în temeiul articolului 35 din Convenție Raportul inițial al statelor părți, datorat în 2012 Republica Moldova, [Accesat la 15.09.2024] Disponibil: https://documents.un.org/doc/undoc/gen/g15/066/46/pdf/g1506646.pdf

21. Comitetul pentru Drepturile Persoanelor cu Dizabilități, Al doilea și al treilea raport periodic combinat prezentat de Republica Moldova în temeiul articolului 35 din Convenție în conformitate cu procedura de raportare opțională, scadent în 2020, [Accesat la 15.09.2024] Disponibil: https://docstore.ohchr.org/SelfServices/FilesHandler.ashx?enc=6QkG1d%2FPPRiCAqhKb7yhsqLIrA3kM94%2BfVsC88T4bsDAQlb3uglYunfQZSJ45uGVnEuYCjAMBn9gY

Tgr2QxjPNPmGXBAN8LgKf9xg2CtcomiD7DSDTU2lhLAH13%2BLKZ7

22. Programul național de incluziune socială a persoanelor cu dizabilități pentru anul 2017–2022, [Accesat la 12.09.2024] Disponibil:https://gov.md/sites/default/files/document/attachments/intr20_86.pdf

23. Consiliul ONU pentru drepturile omului, Revizuirea periodică universală - Republica Moldova, 2012, [Accesat la 15.09.2024] Disponibil: https://www.ohchr.org/en/hr-bodies/upr/md-index

24. Raport de Evaluare Planul național de acțiuni în domeniul drepturilor omului pentru anii 2018-2022, [Accesat la 12.09.2024] Disponibil: https://cancelaria.gov.md/sites/default/files/raport_de_evaluare_pnado_2018-2022.pdf

25. Hotărâre de Guvern nr. 421 din 12-06-2024 pentru aprobarea Matricei de indicatoristatistici cu privire la persoanele cu dizabilități și modificarea Hotărârii Guvernului nr. 357/2018 cu privire la determinarea dizabilității, [Accesat la 12.09.2024] Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=143753&lang=ro